

Snellman och Hegel skärskådas i ny studie

Lauri Kallio, *Maailmanhenki Pohjolassa. Snellman, Hegel ja hegeliläiset* [Världsanden i Norden. Snellman, Hegel och hegelianerna], 219 s., Tampere: Eurooppalaisen filosofian seura ry./niin & näin 2021.

J. V. SNELLMAN HAR INTE förpassats till finländarnas skåp för att där stå och samla damm som en gipsbyst, utan ”nationalfilosofen” granskas fortfarande aktivt av både historiker och filosofer. Även översikter över hans tankevärld och verksamhet ges fortfarande ut. Snellman framstår på många sätt som en inspiration för både forskare och aktörer inom olika branscher. Forskare fortsätter att hitta nya, utforskade perspektiv på hans tänkande, och aktörer från olika branscher – från vetenskapliga till politiska – inspireras av honom. De ser en aktivist som reste sig ur svåra situationer, någon som gick från att vara en bråkmakare förskjuten av akademien och en fattig tidningsman till att bli en nationsbyggare som gjorde historia. Snellman var både en banbrytare inom nationell kultur och en politisk aktör under en turbulent tid. Han var också en bufflig personlighet, och som helhet var han därmed en ovanligt intressant person.

Lauri Kallios verk *Maailmanhenki Pohjolassa. Snellman, Hegel ja hegeliläiset* populariserar och utvecklar tematiken i den doktorsavhandling i teoretisk filosofi som han disputerade på 2017: *J. V. Snellmans Philosophie der Persönlichkeit* (Helsingfors universitet). Avhandlingens fokus ligger på Snellmans relation till den tyska, hegelianska och religionsfilosofiska diskussionen i början av 1840-talet. Denna strid delade Hegels elever i två läger: höger och vänster. Snellmans tänkande mognade i förhållande till dessa lägers för tiden radikala diskussioner. Liksom den unge Marx konstaterade utvecklades den religiösa kritiken i 1840-talets Tyskland till politisk kritik – man kan säga att Snellman utvecklades i samma riktning när han efter att ha blivit utestängd från den akademiska världen blev en nationell polemiker.

Det föreliggande verket breddar forskningen om Snellman i kontexten av den hegelianska filosofins olika teman vilka fick betydelse för Snellmans tänkande. De centrala delarna i Hegels filosofiska ”system” går systematiskt igenom och på så sätt läggs en grund till förståelsen för Snellmans mångfasetterade tänkande. Snellman var starkt influerad av Hegels filosofi

och sålunda krävs också en omfattande presentation av Hegel för att läsaren ska kunna förstå Snellmans tankevärld. Av denna orsak passar verket väldigt väl för en bredare publik som en introduktion, inte bara till Snellmans tänkande utan också till Hegels filosofi. Hegel hör fortfarande till de mest studerade tänkarna inom västerländsk filosofi, men hans ganska svårförståeliga tänkande är ofta knepigt att popularisera. Ur detta perspektiv kan Kallios verk ses som ambitiöst. Han tar sig an en svår uppgift och lyckas också med den.

Även i Finland finns betydande Hegelforskare, och den internationella Hegelkonferensen som ordnades i Tammerfors 2018 var ett bevis på den kraft som det hegelianska arvet har hos oss. Snellman blev inte på något sätt den sista hegelianen i vårt land. Kallios bok är också ett gott exempel på den senaste forskningen av hög kvalitet som gjorts i Finland om Hegel.

Kallio har fokus på Snellmans filosofiska föreställningar. Sätillvida skiljer hans bok sig från ett annat aktuellt verk med fokus på Snellmans tänkande, nämligen Mikko Lahtinens utomordentliga *Snellmanin Suomi* (2006). Lahtinen gör en bred granskning av Snellmans aktiva, politiska verksamhet och tidningsskrivierier, men han beskriver inte riktigt Snellmans förhållande till den filosofiska diskussion som fördes under hans tid. Kallio avhjälpas denna brist genom sin lysande kunskap om Hegels filosofi och den senaste forskningen om denna. Boken är en modern helhet och ger en färsk presentation av Snellmans filosofi; en motsvarande har inte utkommit sedan förra seklets början. Vår uppfattning om Hegel är nuförtiden ganska annorlunda mot vad den var i början av 1900-talet och därmed har även Snellmanforskningen gjort betydande framsteg de senaste årtiondena. Kallio rättar till många av de missförstånd som rör Hegels filosofi och skapar på så sätt en trovärdig forskningsgrund också för förståelsen av den unge Snellman. I sin helhet kan verket rekommenderas som en introduktion för alla som vill bekanta sig med Snellmans produktion i ljuset av nutida forskning. Det är värt att nämna att Snellmans skrifter numera finns tillgängliga för alla i digital form (se snellman.kootutteokset.fi; källmaterialet omfattar cirka 25 000 sidor).

Boken är tydligt skriven och lättbegriplig också för en bred publik – förutsatt förstås att läsaren har en viss allmänkunskap i filosofi. Författaren beskriver även det hegelianska tänkandets svåraste aspekter på ett synnerligen lättfattligt sätt. Hans kännedom om Hegel är mycket god, och Snellman överskuggas ofta av den bredare presentationen av Hegels tänkande. Denna obalans hade kunnat avhjälpas till Snellmans förmån eftersom verkets huvudtema ju trots allt är Snellman. Snellman kontextualiseras också mycket sakkunnigt i hela det hegelianska, komplexa spektret i början av 1840-talet. På så vis bildar verket en enastående och noggrann historisk beskrivning av en period som fortfarande inte är så känd inom

filosofihistorien. Det är också en period som är komplicerad inom finländsk litteratur och särskilt inom den populära filosofin. I den litteratur som använts ingår både äldre och nyare litteratur från fältet. Särskilt forskningen om Hegel är nuförtiden bred, och också hans relationer har upprepade gånger beskrivits i forskningslitteraturen. I källförteckningen har de mest centrala undersökningarna lyfts fram med kommentarer, vilket underlättar för läsaren att fördjupa sig i forskning om ämnet.

Den tematiska undersökningen inkluderar både Hegels och Snellmans centrala ämnen på ett bra sätt. Efter en grundlig presentation av den historiska kontexten kring Snellman och Hegel byggs verket upp utifrån Hegels filosofiska grundteman, och Snellman behandlas snarare som en kommentar eller ett komplement till dessa teman. Kallio beskriver först Hegels filosofi om anden och dess förhållande till historiefilosofin och statsfilosofin. Därefter övergår han till att redogöra för begreppet filosofiskt system, som framför allt Hegel ansåg viktigt, men på vars grund även Snellman, åtminstone utåt sett, byggde sitt tänkande. Den knepiga dialektiska logiken hänger samman med systemets grunder, och Snellman fäste redan tidigt uppmärksamhet vid detta. Till sist går författaren igenom religionsfilosofin och personlighetsbegreppet som hänger samman med varandra. Snellmans tyska, filosofiska huvudverk, *Idén om personlighet (Idee der Persönlichkeit)*, som gavs ut 1840, relaterar till detta begrepp. Alla Hegels filosofiska huvudteman lyfts inte fram, till exempel är de omfattande föreläsningarna inom estetik och naturfilosofi utelämnade ur granskningen. Båda dessa hade haft betydelse för tolkningen av Snellman: till exempel stöder sig Snellmans litteraturbegrepp, som Pertti Karkama har undersökt, delvis på Hegels estetiska teorier. Också under sin tid som professor i filosofi drog Snellman delvis nytta av Hegels naturfilosofi och dess kopplingar till den subjektiva andens filosofi. Som Kai von Fieandt (1973) har visat, lösgjorde sig Snellman också delvis från Hegels tankevärld och närmade sig sin egen tids naturalistiska psykologi. I en snäv, allmän presentation kan dessa teman ändå med fog lämnas utanför granskningen.

Några mer allvarliga brister som rör centrala teman i Snellmans tankevärld går ändå att lyfta fram. Snellmans betydande verksamhet som pedagog och teoretiker inom sedelära förblir obehandlade i verket. Detta är kanske verkets mest påtagliga brist, för Snellman kan med sina många skrifter ses som folkskolans, det finländska skolverkets och folkbildningens fader (Uno Cygnaeus betydelse överdrivs ofta). Enligt Snellman var folkbildningens organisering en grundläggande del av den nationella civilisationen, för att lyfta upp Finland till gruppen av civiliserade stater. I det långa loppet utgjorde detta en grund för den egentliga politiska självständighet, som Snellman under sin egen tid ännu inte såg som någon realistisk möjlighet. I sitt verk nämner Kallio denna viktiga fråga endast kortfattat (s. 98).

Snellmans syn på begreppet bildning och den humanistiska pedagogik som denna bygger på är fortfarande i dag ett levande arv: för att inte tala om den bildningsdebatt som de senaste åren vuxit fram runt om i Europa (European Bildung-network, Nordic Bildung). Det här har inget att göra med den växande nationella konservatismen i olika länder, en önskan om att återgå till nationella kulturtraditioner, utan den representerar en vilja att på ett bredare plan återta en humanistisk allmänbildning med dess värden och koppla den till de aktuella, globala frågorna som ojämlikhet och miljöproblem. I dessa sammanhang har Snellman ännu inte lyfts fram, men hans syn på tradition motsvarar allmänsynen väl i denna nya bildningsdebatt. För Snellman var tradition inte en yttre auktoritet av ärvda nationella traditioner, som dagens nynationalister ser den som, utan den var ett synsätt på historien som ständigt förnyar sig i enlighet med tidens krav. Tradition är ett pluralistiskt begrepp och vi har rätten att kritiskt omvärdera det gång på gång och inom det söka material som vi med de utmaningar vi har framför oss kan hålla fast vid och utveckla vidare. Snellman betonade framför allt den allmäneuropeiska bildningstraditionens betydelse och krävde att Finland skulle fortsätta utveckla sin nationella bildning genom att ta modell av Europas främsta bildningsnationer.

Ett annat tema är Snellmans politiska tänkande, som Kallio behandlar sporadiskt i sitt verk. Även om Snellmans samhällsfilosofi har behandlats ganska brett inom ny forskning (i synnerhet i Lahtinens tidigare nämnda verk), hade det varit bra att presentera dess huvuddrag även i detta verk. Snellmans verksamhet är svår att förstå om man saknar grepp om grundvalarna i hans politiska tänkande. Snellmans förhållande till Hegel är också självständigare vad gäller samhällsfilosofin än till exempel logiken. Snellmans tankar om sambandet mellan staten och civilsamhället samt moralens koppling till politiken avvek på ett intressant sätt från Hegels filosofi.

I verket placeras Hegel och Snellman mycket väl i sin historiska och idéhistoriska kontext under den tidigare delen av 1800-talet. Författaren är väl invigd i den religionsfilosofiska diskussion som pågick emellan Hegels konservativa och radikala elever, vilken han granskade redan i sin doktorsavhandling. Tidsbågen bakåt i den filosofihistoriska bakgrunden förblir dock kortare och behandlas mindre. Framför allt gäller detta Hegels förhållande till antikens filosofi (Herakleitos, Aristoteles, nyplatonismen) liksom till sina närmaste föregångare i den tyska idealismen (Kant, Fichte, Schelling). Snellmans relation till den nya tidens rationalism och upplysningsfilosofins grunder hade också kunnat lyftas fram åtminstone i stora drag utan att förlänga verket för mycket.

Hegel är utan tvekan en betydligt mer framstående tänkare än Snellman. Eftersom verkets huvudämne ändå är Snellman, hade det funnits skäl att behandla Snellman lite mer omfattande. Nu står Hegel i fokus.

Till exempel de teman som Snellman lyfte fram i sina föreläsningar under tiden som professor är originella i förhållande till Hegel och hade förtjänat en mer omfattande presentation. Allmänt taget finns här fortfarande en tydlig lucka i forskningen om Snellmans tankevärld (förutom professorsperiodens föreläsningar i psykologi, som Kai von Fieandt behandlade 1973). Samtidigt är Snellmans tankevärld under hans professorsperiod en omfattande helhet som skulle förtjäna en egen monografi. Det är förståeligt att det i en snäv översikt inte är möjligt att inkludera alla relevanta teman.

I det stora hela utgör verket en intressant och tidsenlig helhet, som rättar till många av de missuppfattningar som är kopplade till Hegel och Snellman. Verket fungerar också pedagogiskt väl. Språket flyter på och även svåra teman, såsom dialektisk logik, lyckas författaren presentera – i den mån det är möjligt – på ett sätt som även allmänheten kan förstå. Källförteckningen är välstrukturerad och listan över den rekommenderade bredvidläsningen är kommenterad och lyfts på så sätt starkare fram i början. Kallios verk är, förutom ett bra populärverk, också nyttigt för forskare – författarens egna åsikter och tolkningar är ofta intressanta och bidrar till att föra fältets forskning framåt. Verket är utan vidare ett värdefullt tillägg till forskningen inom den finländska filosofins historia och en viktig inspirationskälla för kommande Snellmanforskare.

Kari Väyrynen